



XX.

GYARMATHY MIKLÓS BESZÉDE

1889. márczius 15-én.

Fosszu utról jövök, kissé fáradtnak érzem magamat, mert az a nap, a melynek emlékét megünnepelni itt összegyűltünk, messze, távol maradt mögöttünk, annyira távol, hogy a kik akkor születtek, ma már tisztos koru családapák, anyák; de én már azelőtt jóval megkezdtem utamat s így részesültem a sors azon kétes értékű ajándékában, hogy három egymástól határvonalokkal elkülöníthető korszakban éltem: a rendi alkotmányos korszak utolsó, csaknem két évtizedét, az absolut korszakot elejétől-végig és a parlamenti alkotmányos korszak kezdetét.

Mondhatom, hogy kik e három korszakban éltünk, még azok is, kik közülünk egyszerű szemlélők voltak, nem panaszkodhatunk unalomról; de annál több. édes emlékekkel dicsekedhetünk.

Igen, szinte érzem ma is azt az édes, csaknem mámorító levegőt, a mely Magyarország rónáit, s akkor még Erdélyország bérceit bejárta, s mint a tavasz termékenyítő lehellete csirába fakasztotta egy hosszú, hosszú tél után, a mély hantok alá temetve hitt; szabadság utáni vágyat; — szinte látom a kardok villanását, szinte hallom az ágyuk dörgését, melyek a két korszak határvonalán vívott dicső harcok morajából szállanak felém, s keblem most is kéjes gyönyörrel telik meg, ha a megnyert csaták dicsőségére gondolok. Sőt az erre következett sötét korszak, az absolutizmus virágkorának szomorú emlékei is lélekemelő, mert a magyar nemzet azelőtt tán soha nem tartott annyira össze, s mert az akkor kiállott szenvedések árán segítettünk megváltani hazánkat.

Óh drágák is ez emlékek nekem, annyira drágák, hogy még az újra ifjává lehetőség árán is gondolkozóba esném lemondani róluk.

E szent emlékek varázsereje villanyozta fel annyira fáradt idegeimet, hogy annyi jeles elődöm után e helyen önök előtt megjelenni merjek.

*

A legrégebbi népek hagyományaiban, vagy történetében nyomára akadunk annak, hogy a romlatlan emberi szív minden időben akart és tudott is hálás lenni azok iránt, kiknek földi boldogulását köszönhette, s magasztalta és áldotta, a kiktől tulvilági üdvét várhatta. Az ezen csirából fejlett vallásos ájtatosság, min-

den időben megtalálta azon többé-kevésbé helyes, szép és költői formákat, melylyel külsőleg is kifejezésre juttassa az egyenlő gondolkozásu hivek bensejében élő hitet. Így fogamzott az ünnepszentelés eszméje. A valóságos kegyelet által eként alapított ünnepeken aztán szokássá vált Isten dicsőítésén kívül megemlékezni azon nagy és világra szóló eseményeknél, melyek az emberiség földi és mennyei boldogulására döntő befolyással voltak; himnuszokat és zsoltárokat zengeni s emlékbeszédekben dicsőíteni azokat, a kik, mintegy Istentől küldve, intézték az emberiség sorsát.

A hazafias lelkesedés, hamar kezdte utánozni e nemes mintákat, már a görögök és romaiak története nem egy nemzeti ünnep emlékét jegyezte fel, melyek közül legyen elég rövidség okáért csak az Olympiai játékokat megemlítenem. Az újabb kor népei pedig csaknem kivétel nélkül megünneplik időszakonként azon napok emlékét, a melyeken polgári életükre mélyen beható események történtek.

Ilyen ünnepnapja a magyar nemzetnek márczius 15-dike. E napot nem törvény rendelte ünnepnapul, hanem a nemzeti lelkesedés avatta azzá, a kegyelet tartja fenn s a hálás megemlékezés szenteli meg minden évben. Ma is e felemelő nemes érzelmek vezettek bennünket e terembe, melyet megjelenésünk templommá avat, a hová mindannyian úgy léptünk be, hogy a napi politika porától meglepett saruinkat az ajtóban hagyva, tisztán a pártszenvédélyektől, mocsoktalan szívvvel áldozhassunk a nagy nap emlékének.

És e roskatag falak jól vannak e czélra kiválasztva, mert azok egy nagyfontosságú nemzeti eseménynek is tanui valának.

Én itt voltam az 1848 május 29-én megnyílt országgyűlésen, a melyen az anyaországgal való egyesülés, az unio, kimondatott, én láttam az e felett kitört lelkesedés lángját, én hallottam az e miatt szárnyra kelt öröm tomboló viharát, a melyről annyival több igazsággal mondhatom, hogy szünni nem akart, mert még ma is visszhangzik lelkemben s e néma falak reszkettek a felviharzott öröm zajától, mintha rájuk is átragadt volna a lelkesedés: méltók reá, hogy itt, közöttük ünnepeljük a mai napot. Zengjen tehát a dal, s a hymnus szárnyain emelkedjék fel lelkünk az ég urához, áldani szent nevét, hogy 1848 márczius 15-én felnyitotta a börtön ajtaját, melyből nemzetünk, bár egy hosszú földalatti folyosón át, végre a szabadság verőfényes mezejére jutott.

Zengjen a dal! . . .

Ez a rövid mondat képes szívemet öröme hangozni, ha összekapcsolom emlékemben a jelent a multtal. Mert eltérőleg az öregek azon rendes szokásától, hogy a multat a jelen hátrányára dicsőítik, én e tekintetben a jelen magasztalom a mult rovására. A mai kor ifjabb nemzedéke kételkedve fogja hallani, hogy 45 - 50 évvel ezelőtt az akkor is dalos magyar ember ha hazafiui fájdmát dalban akarta kisírni, a dallamot a némettől kölcsönözte. Bajzának borus kedélyü sóhajtását:

Multadhan nincs öröm
Jövődben nincs remény
Hanyatló szép hazám
Miattad vérzem én.

Vagy neki egy másik magas röptü dalát:

Volnék, mint sas szabad
Uratlan bérczeken
Föllengő szárnyakon
Repülne énekem.

Hamisítatlan német dallamokkal énekeltük. Sőt széltire, hosszára és valami különös fajtáju lelkesedéssel énekeltünk egy valóságos háromnegyed ütemű valzerre valami rigmusokat e czim alatt: »Tormási bucsuja«. Tudvalevő, hogy Tormási az ébredő magyar szabadságnak egyik mártyrja volt.

És ma? . . . most, ha szívünket öröm rezgi át vagy fájdalom dúlja, s költőink érzelmeinket dalba öntik, mi a nép, a magyar nép felékesítjük, megaranyozzuk e dalokat a legédesebb nemzeti dallamokkal, s úgy fokozzuk örömünket, vagy enyhítjük bánatunkat, sőt mióta és ez az idő is a 40-es évekre esik, nemzeti dalaink, népdalaink behizelegték magokat a főuri szalonokba, s ez uton tudomást vettek róluk, a mivelt külföld, kiszámíthatatlan az érték, a melylyel nemzetünk előttük emelkedett. Oh a zene, a dal erős kulturális eszköz, hatalmas propaganda! És ha nemzeti ünnepre gyülünk össze, a »Szózat« és »Hymnus« hangjai föllekesitenek és áhíthatba ejtenek, pedig jöhet idő, a

melyben e dallamokat nem fogják elég magyarnak tartani s éppen e fogja jelezni azt a haladást, a mely a »Tormási« »bucsujától« a mai fejlődéshez vezetett.

Addig is e dallamok szárnyain emelkedik lelkünk a magasba, a hol megtisztultan a földporától, áldozunk a szabadság istenének.

Ámde bárminő varázshatalmat tulajdonítsunk a szabadságnak, addig, míg csak mint elvont eszme díszeleg, a bölcselők kirakatában, hideg fényével kápráztathatja szemünket, de hatástalan marad: termékennyé csak akkor válik, ha alkalma nyílik, gyakorlatilag éreztetni hatását.

Ez történt 1848. márczius 15-én, ezért szent emlékü előttünk e nap.

Csalódnék a ki azt hinné, hogy e napon a magyar nemzet a szabadság karján egy rövid séta után belépett a földi boldogság paradicsomába. Nem, nem ez történt, sőt csak ezután következtek el a súlyos megpróbáltatás napjai.

Mi történt hát e napon? s miért szent előttünk e nap emléke?

1848. tavaszán egy szellő vonult végig a vén Európán, melynek érintésétől az addig legerősebbnek tartott trónok is inogni kezdtek. E szellő egyik fuvalma márcz. 15-én a pesti ifjuság kebelében is lánggra lobbantotta a tenni vágyat s a mindenki által ösmert módon megszületett a nevezetes 12 pont e czim alatt:

»Mit kíván a magyar nemzet?«

Az első pont a sajtó szabadságát és a cenzura eltörlését kívánja.

E kívánat fontosságát csak az képes megítélni, a ki tudja, hogy akkor minő békóba volt verve a szellem és annak terméke. Tudni kell tehát, hogy az előtt az ország nevezetesebb, nagyobb pontjain ugynevezett cenzorok voltak alkalmazva a kormány által, a kiknek előzetes beleegyezése nélkül semmiféle szellemi terméket, közre adni kinyomatni nem volt szabad.

Ezek, ettől a szótól »Szabadság« még azon jelentésében is irtóztak, hogy Magyarország némely vidékén a vásárt nevezik ugy.

Azon időkben számtalan eset forgott közszájon, melyek mind a cenzorok szükkeblü, buta erőszakosságát tették nevetségessé. Ideje volt véget vetni e gádzádkodásnak s ez az nap tényleg megtörtént; mert a 12 pont cenzura nélkül jelent meg.

A második pont az eddig felelősség nélkül gádzádkodó dicasteriális kormányzás helyett felelős miniszteriumot kíván.

A harmadik évenkénti országgyűlést Pesten. E kívánat jelentősége akkor domborodik ki, ha meggondoljuk, hogy az előtt több ízben megtörtént, hogy hosszú évek során nem hívták össze az országgyűlést s e miatt a nemzeti élet minden irányában oly pangás állott elő, a melynek utóhatásait évtizedek munkája sem volt képes elenyésztetni.

A 4. 6. és 7. kívánat külön-külön és együttvéve örök dicsőséget biztosít fogalmazójának, s örök hálát

a magyar nemességnek, a mely azt a világtörténelemben páratlan szabadelvűséggel törvénnyé tette.

Mit kíván e három pont?

Törvény előtti egyenlőséget, közös teherviselést és az urbéri viszonyok megszüntetését.

Tudni kell, hogy addig a nemes és paraszt közt lényeges megkülönböztetés állott fenn törvényszéki tekintetben a nemes előnyére;

tudni kell, az adófizetés és katona-állítás terhe csaknem a jobbágyok vállait nyomta;

tudni kell, hogy a jobbágy azon földnek, a melynek jövedelméből magát és családját fentartotta, csak hűbéres haszon élvezője volt s földes urának súlyos és terhes szolgálatokat volt köteles teljesíteni.

És mind e fontos és értékes előjogokról a magyar nemesség minden külső kényszer nélkül, egy sóhajtás nélkül lemondott. E példátlan szabadelvűség és páratlan politikai tapintat nyerte jutalmát a késő utódok hálás megemlékezésében!

A 11. pont alatt a státusz foglyok szabadon bocsátását kívánták s azt az első pont példájára részben még az nap végre is hajtották, a mennyiben az öreg Stancsicsot budai börtönéből kiszabadították.

A 12. pontban egyetlen szó fejezi ki a nép kívánását s ez egy szó: »Unio«.

Háromszáz év óta élt a magyar nemzet egymás mellett két külön hazában. Ilyen hosszú idő alatt, ha egyéb nem, már csak a külön törvényhozás útján alkotott eltérő intézkedések is alkalmasok lehetnek volna

az egy nemzet két országa közé vont árkot oly szélessé vájni, hogy 300 év után idegenül tekintse egymást; de a magyarok istene megoltalmazta népét a balsorstól s e rövid szó: »Unió«, mint villanyütés zárta föl a szendergő vágyakat és reményeket s a Pesten márczius 15-én elkiáltott jelszó márczius 21-én aként verődött vissza az erdélyi bércekről, hogy a hang és visszhang újabb összetalálkozása együtt a legszebb harmóniát alkották.

Ezek történtek márcz. 15-én; de a mint már említém, ez egy napon nem ment, nem mehetett mind az teljesedésbe, a mihez a nemzetnek jogos igénye volt s ünneppá a miatt lett, mert akkor nyilvánultak először szabadon a nemzet óhajtásai és kívánatai, de azok megtestesítése a későbbi kor feladata lett. Egy részét sok vér, sok szenvedés árán sikerült megszerezniünk, egy rész még most is várja feltámasztását. Én hiszek nemzetem szabadságszeretében, bizom erejében, hogy nem kell sokáig várnia.
